

САҢА ОЛХ

№ 19 (12049) • Ыам ыйын 22 күнэ, 2026 сыл, бээтинсэ • 12+

Бу
нүөмэргэ

Биһиэхэ суруйаллар

Коллекционер Антонина
Неустроева быыстапка
турда/3

Култуура

Култуура эйгэтигэр – дьиз
кэргэнинэн/4

История чакчылар

Уот Субуруускай умнуллубат
үтүөтэ/6,7

Чурапчыга ГТО нуорматын туттардылар

Спорт. Бу спортивнай тэрээһин үгэскэ кубулуйан сыл
аайы ытыллар/2

Тэрээһин кыттыылаахтара/ЕЛЕНА МАКАРИНСКАЯ ТУҢЭРИИТЭ.

Чурапчыга күн-дьыл туруга

Ыам ыйын
22 күнэ
БЭЭТИНСЭ

Ыам ыйын
23 күнэ
СУБУОТА

Ыам ыйын
24 күнэ
БАСКЫҤЫАННЫА

Ыам ыйын
25 күнэ
БЭНИДИЭННЫК

Ыам ыйын
26 күнэ
ОПТУОРУНЬУК

Ыам ыйын
27 күнэ
СЭРЭДЭ

Ыам ыйын
28 күнэ
ЧЭППИЭР

26° 9°

22° 14°

17° 9°

19° 4°

4° 2°

4° 2°

8° 3°

ТЭТТИК

Чурапчы киин балыһата — бастыгнар ортолоругар

Чурапчытаабы киин балыһа өгөнү оноруу
услуубуйатын хаачыстыбатын тутууга суох
сыаналааһын түмүгүнэн Саха сиригэр топ-10
мэдиссиинэ тэрилтэлэригэр киирдэ уонна
«СТИМУЛ» сэртификэти тутар чизскэ тигистэ.

СӨ доруобуйа харыстабылын
министирэстибэтэ иһитиннэрбитинэн,
сэртификэт тэрилтэ билингги мэдиссиинэ
быраактыкаларын олоххо киллэриигэ бэлэм
буолуутун үрдүк таһымын бигэргэтэр уонна
пациеннар сыаналааһыннарын индикаторунан
буолар. Манны сүрүн оруолу РФ Бэрэсидьиэнэ
Владимир Путин көбүлээбит национальнай
бырайыагы чэрчитинэн 2024 сыллаахха саҥа
балыһа комплексын үлэһэ киллэрии сүрүн оруолу
оонньообута.

СӨ доруобуйа харыстабылын министиэрэ
Лена Афанасьева бэлиэтээбитинэн, «СТИМУЛ»
сэртификэти тутуу — бу дьингээх уларыыны
хайдах баарынан көрөн сыаналааһын. Чурапчы
улуунун киин балыһата саҥатытан оноруу
бырагырааматын көдүүһүн көрдөрдө: саҥа дьиз,
аныгы тэрил, бастыг технология уонна каадырдары
көхтөөхтүк бэлэмнээһин. Үлэ национальнай уонна
эрэгийиэннээби бырайыактар чэрчилэринэн
ытыллар, ол иһигэр «Уһун уонна көхтөөх олох»,
«Здоровое будущее» уонна СӨ Ил Дархана Айсен
Николаев доруобуйа харыстабылын тиһигин
сайыннары туһунан ыйааһар сөп түбэһиннэрэн.

Чурапчы тустуук уолаттара Воронеж куоракка ситиһииллэннэр

Воронеж куоракка регионнар икки
ардыларынаабы LEAGUE DWS көгүл тустуу күрэһэ
түмүктэннэ. Манны Чурапчыттан 44 кг Иван Фомин
уонна 41 кг Эрнест Семенов кыттан, чемпион үрдүк
аатын сүктүлэр.

Уолаттар Чурапчыттан иккиэ буолан баран,
хомуурдарын Подмосковьёга ааспыттара. Билигин
уолаттары Сергей Санников дьарыктыыр.

“Саха-стиль: Чурапчылыы таҥныахха” быыстапка-дьаарбанка тэрилиннэ

Улууспутугар бэс ыйын 12 күнүттэн
нэһиликтэринэн үрүг тунах ыһыахтар
сабаланыахтара. Улуустаабы Култуура салалтатын,
«Айылгы» норуот айымньытын дьизитин уонна
Олонхо киинин туһааннаах үлэһиттерин
тэрийиилэринэн, «Төрүт үгэспит – тунах ыһыахпыт»
диэн улуус таһымыгар бастакы сэминээр-
практикум ытылынна.

Сэминээр иитинэн, Ай” устуудьуйа
тэрийиитинэн, “Саха-стиль: Чурапчылыы
таҥныахха” быыстапка-дьаарбанка тэрилиннэ.
Манны улууспут биллэр-көстөр улахан
иистэннэһэннэрэ Татьяна Карсанаева, Лев
Колесов, Надежда Ахматова, Аниита Васильева
үлэлэриттэн сабалаан, саҥа сабалаан ээр эдэр
иистэннэһэннэрбит тикпит сахалыы таҥастара
дьон көрүүтүгэр уонна атыыга анаан турдулар.
Бу быыстапкага төрүт таҥастар ээр буолбакка,
уруккуну уонна билинггини дьүөрэлээн, ыччаттар,
эдэр дьон кэтэллэригэр анаммыт олус тупсабай
таҥас-сап арааһа түмүллүбүт. Холобур, сахалыы
истииллээх көстүүмнэр, футболкалар, бэргэһэлэр,
былаачыйалар, араас симэхтэр, суумкалар.

Өрөспүүбүлүкэ сонуннара

Ил Дархан суут бириистэптэрин федеральнай сулууспатын эрэгийиэннээҕи управлениетын салайааччытыныын көрүстэ

Ил Дархан суут бириистэптэрин федеральнай сулууспатын эрэгийиэннээҕи управлениетын салайааччыта Сергей Чеглаков кытта оробуочай көрсүһүүтүгэр биедэмистибэ 2025 сылга үлэтин түмүгүн уонна инники сорукары дьүүллэстилэр. Бары хайысхаларга көрдөрүү улааппыт. Анал байыаннай дьайыы кыттыылаахтарын уонна кинилэр дьиз кэргэттэрин өйүүр дьаһалларга ураты болҕомто уурулар, ол иһигэр сокуонунан көрүллүбүт түбэлтэлэргэ иэһи ирдири тохтотуу. Айсен Николаев биедэмистибэ үлэтин үчүгэйдик сыаналаата уонна анал байыаннай эпэрээссийэ кыттыылаахтарын уонна кинилэр дьиз кэргэттэрин бырааптарын кэһини онорбот туһунан бэлиэтэтэ. Хамнас уонна алимент төлөбүрүгэр иэһи хонтуруоллааһыны күүһүрдэр туһунан эттэ. Өрүттэр биедэмистибэлэр икки ардыларынааҕы информацияны атастаһыны түспарыга, электроннай докумуон эргирин кэнэтигэ, нэһилиэнньэ быраабы билиитин үрдэтиигэ холбоһуктаах дьаһаллары олоххо киллэрэр тоҕоостообун ыйдылар.

Чохтон энйиэргийэни ылыы технологияларын салгыы сайыннарыыга аһаммыт мунньах буолла

Дойду Судаарыстыбаннай Сэбиэтин «Энйиэргийэтикэ» хайысхаҕа хамыһыйатын бэрэссэдээтэлэ Айсен Николаев чохтон энйиэргийэни ылыы кэскиллээх технологияларын салгыы сайыннарыыга мунньах ыйтта. Онно сыһыаннаах тэрээһиннэри «Саҥа атом уонна энйиэргийэтикэ технологиялара» национальнай бырайыакка киллэри боппууостарын, ону тэнэ дойдуга онорон таһаарыыны «Саҥа матырыяаллар уонна химия» национальнай бырайыак чэрчитинэн үрдүк температуралаах коррозияны тулуйар конструкция матырыяалларын хааччылар дьаһаллары дьүүллэстилэр. Айсен Николаев оборудованиены онорооччулар, энйиэргийэтикэ хампааньалара уонна эрэгийиэннэр көхтөөх кыттыылаах тэхниичэскэй соруудаҕы онорорго этии киллэрдэ.

Ойуур баһаардарын утары охсуһарга уонна бэлэмнэниигэ 5,5 млрд солкуобай көрүлүннэ

«Өрөспүүбүлүкэ үрдүнэн ойуур баһаарын ахсаана былырынгытааһар аҕыйах. Ол эрэри билигин үлэни намыратар табыллыбат. Ойуур баһаардарын утары охсуһарга уонна бэлэмнэниигэ 2026 сылга федеральнай уонна өрөспүүбүлүкэ бүддьүөттэриттэн 5,5 млрд солкуобай көрүлүннэ. Уустуктар баалларын үрдүнэн, биһиги Витимнэ, Сангыахтаахха, Эдьигээнгэ уонна Орто Халымаҕа түөрт саҥа авиаотделениены арыйдьыт, кинилэр номнуо үлэлэрин саҥалаатылар», — диэн Айсен Николаев эттэ.

Ойуур харыстабылын үлэһиттэрин ахсаана 1400-тэн тахсыбыт, тэхниичэскэй саҥардаллар. Ойуур баһаардарын булан умуруорууга беспилотниктары туһаныы суолтатын Айсен Николаев туспа бэлиэтэтэ. Ааспыт сылга арыллыбыт «Полярнай» киин үчүгэй түмүктэри көрдөрөр. Билигин БПЛА баһаардары эрдэттэн буларга уонна түргэнник дьаһанарга кыагы биэрэр. Айсен Николаев өрөспүүбүлүкэ олохтоохторун баһаартан сэрэхтээх буоларга ыһырда.

СӨ Ил Дарханын уонна
Бырабыыталыстыбатын пресс-сулууспата.

Чурапчыга ГТО нуорматын туттардылар

Спорт. Бу спортивной тэрээһин үгэскэ кубулуйан сыл аайы ытыллар.

Елена МАКАРИНСКАЯ

«Үлэҕэ уонна оборона-
ҕа бэлэммин!» Бүтүн Арас-
сыыйатааҕы физкультур-
най-спортивной комплекс
нуормаларын туттарыыга
«Эйэ! Маай! ГТО!» өрөспүүбү-
лүкэтээҕи аахсыа чэрчиги-
нэн Чурапчыга ГТО нуорма-
тын туттарыы «Боотур Уус»
стадионуга ытылынна.

Үөрүүлээх чааска улуус ба-
һылыга Степан Саргыдаев, нэ-
һилиэк баһылыга Владимир
Сивцев, В.Карпов аатынан оҕо
спортивной оскуола дириэктэрэ
Александр Неустроев, о.д.а кыт-
тыыны ыллылар, эбэрдэ тылы
этилер. Ааспыт сыл түмүгүнэн
уһулччу көрдөрүүлээх дьомму-
тугар бэлиэни туттардылар.
Тэрээһини Сандаара Решет-

никова ыллаан, «Радость» оҕо
сайдар киинин иитиллээчилэр-
э аэробика кэрэ көстүүтүн бэ-
лэттээн кизгэттилэр.

Көрүнгөһү туттарыах иннинэ,
эти-хааны сылытар хамсаныла-
ры ЧГФКСИ преподавателэ Ньур-
гуйаана Парникова онортордо.

Ааптар хаартыскаҕа
түһэриилэрэ.

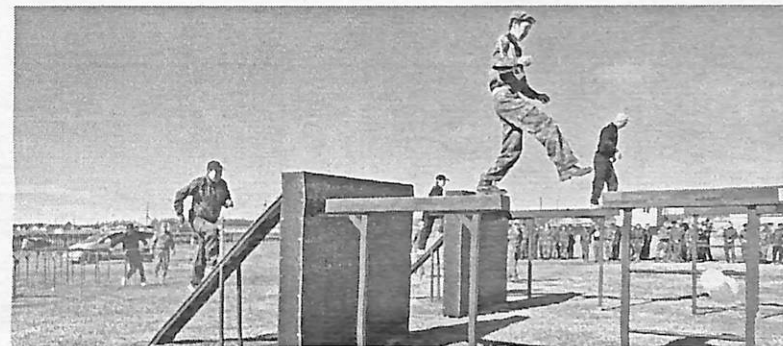
Үөрэх-иити. Байыаннай патриотической кулууп иитиллээчилэригэр усулуобуйа тэриллэр

Одьулуун орто оскуолатын спортивной былаһааккатыгар сонун тэрээһин үрдүк таһым-
на ааста.

Икки мөлүйүөн солкуобай кэрингэ суумалаах Ил Дархан гранын 2025 сыллаах «Диалог поколений. ВПК «Альфа» кыа-
йыылаах бырайыагын чэрчиги-
нэн байыаннай-патриотической кулууп чилиэннэригэр толору
усулуобуйа тэрилиннэ.

Саҥа параднай формалар, дьарыкка туттулар винтовка-
лар, АК-74 макеттара уонна ма-
ҕаһыыннара, ОЗК сакаастанан кэллилэр. Ону таһынан «Двой-
ная полоса препятствий» үөрэтэр уонна эти-хааны эрчийэр ком-
плекс ылылынна.

Үөрэх тэрилтэлэригэр, патриотической кулууптарга, спор-
тивной стадионнарга у.д.а ту-
руорарга ананан оҕоһуллубут сыаналаах тэрил (уопсай суу-
мата - 980 тыһ.солк) Москват-
тан «Грант Н» тэрилтэ «Спор-
тимпериал» маҕаһыныттан сакаастанан, муус устар ыйга аҕалылыбыта. Бэлэм хомулла
сылдьар комплект «Ров», «Оди-
ночный окоп», «Стенка с двумя проломами», «Забор с наклон-
ной доской», «Разрушенная лест-
ница» уонна «Лабиринт» диэн тус-туска конструкциялардаах. ГОСТ-ка толору эппиэтиир анал
сэртипикээттээх. Биир үчүгэ-
йэ, атылыы моһол линиялаах буолан, икки бөлөх тэнгэ дьа-
рыктаныан сөп. Саҥа турбут спортивной тутууга оҕону сымса,
күүстээх, тулуурдаах буоларга

эрчийи — үүнэр көлүөнэни эт-
хаан, өй-санаа өттүнэн сайын-
нары уонна патриотической иити
сүрүн сорукарыгар туһу-
ланар үлэ биир сүрүн хайысхата
буолар.

Бу былаһаакканы үөрүүлээх
быһыыга-майгыга арыдылар. Дойду былааҕа өгнөөх шардары
туппут үөрэнээччилэр, үлэһиттэр
ытыстарын тыаһынан довуһуол-
латан, кыһыл лиэнтэни Одьулуун
нэһилиэгин баһылыга Людмила
Ефремова, улуустааҕы үөрэх
салалтатыттан начаалынньы-
гы солбуйааччы Афанасий Мак-
симов, дириэктэр Иннокентий
Бежанов быстылар. Бу дьаһалга
баһылык Людмила Ефремова, ди-
риэктэр Иннокентий Бежанов, бэ-
тэрээн-учуутал Николай Климов,
бырайыак сүбэһитэ Ольга Карда-
шевская өйбүл буоллулар.

Тэрээһингэ улуус үөрэҕин са-
лалтата, байыаннай дьайыы бэ-
тэрээннэрэ, Одьулуун «Дархан»
эр дьонун түмсүүтэ, нэһилиэк
тэрилтэлэрэ, оскуола кэлэктии-
бэ уонна улуус оскуолаларын ба-
йыаннай кулууптара кыттыыны
ыллылар.

Манна даҕатан эттэххэ, Одьу-
луун орто оскуолатын базатыгар
сыллата ытыллар 5 хонуктаах
улуус байыаннай-полевой хо-
мууругар 12 оскуолаттан 98 уол
оҕо кыттыыны ыла сылдыар. Бү-
гүнгү дьаһалга, урукку сылларга
Россия таһымыгар тийэ оскуола
аатын чиэстээхтик көмүскээбит
«Альфа» БПК салайааччыта, бэ-
тэрээн-учуутал Николай Климов
мустубут хамаандалары эбэр-
дэлээтэ. 2003 сылтан улууска
маннайгы хомуур 200-тэн тахса
оҕолоох ытыллыбытын эттэ.
Хомуур кыттыылаахтарыгар си-
тиһини баҕарда.

Үөрүүлээх быһыыга мустубут
дьон «Двойная полоса препятст-
вий» үөрэтэр уонна эти-хааны эр-
чийэр комплексы дуоһууа көрөн,
астынан тарҕастылар. Бу хам-
сааһын уонна Одьулуун орто ос-
куолатын иһинэн үлэһит «Эйгэ»
коммерческойа суох уопсасты-
баннай тэрилтэ уонна бүтүн кэ-
лэктиип көбүлээһининэн тэ-
риллэр. Инникитин бырайыак
былаанынан элбэх тэрээһин
ытыллара күүтүллэр.

Бырайыак хамаандата.

Федот Тумусов: Саха самныбат анала

Бэлиитикэ. Сахаттан турбут дьокутааппыт Федот Тумусов — дириг билиилээх сокуонньут, сатабыллаах тэрийээччи. Кини туһунан сырдатыйым

Саха уһулуччулаах суруналыыһа Савва Егоров кинини “Саха сахата” диэн ааттаабытын төрүөтэ тугуй? Инникини өтө көрөр кыраҕы харахтаах политик Федот Тумусов уонунан сылларга өрөспүүбүлүкэ инникитин түс түүр.

Сытыы көрүүлээх бөлүһүк

Саха үс кутун кини курдук диригник өйдөөбүт политик суох. Салаллар санаа онкула — Салгын кут, эт-сиин тутула — Буор кут, тапталынан салаллар

Ийэ кут бииргэ түмүллэн, саха саарынын сайыннаар аналын Тумусов өрө тутан, олоһу бары өттүнэн ырыгалыыр. Кини өтө көрүүтэ кураанах сыыппараҕа олоһурбат, дириг силистээх-мутуктаах. Дэлэҕэ, Россия 19-20 үйэҕэ чулуу бөлүһүктэрин ахсааныгар киллэриллээ дуо?!

“Инникини тымтыктанан көрбөккүн” дииллэр эрэри, кини 30 сыллааҕыта күн бүгүн туох буоларын хайдах өтө көрбүтү? “Финансы республики: от прошлого к будущему” уонна “Саҥа Саха сириг саҕахтара” диэн кинигэлэригэр норуот духуобунай кодун арыыйбыта, харчы, олох-дьаһах уларыыйытын, бүгүн буола турары уот ха-

рахха эппитэ — баар чакчы!

Сылаас холумтаннаах уһуяаччы

Кини тэрийбит “САПИ” хампаанньатыгар талыллыбыт бастыгнар ортолоругар оччоттооҕуга устудьун, билигин Ил Дархан Айсен Николаев баара элбэҕи этэр. Бастакы Бэрэсидьиэммит Михаил Николаев “Саха сириг интеллектуальной элитатын уйата” диэн сыаналаабыта мээһэҕэ буолбатах. Тумусов кини айылҕаттан бэрилбит ис кыаҕын өтө көрөр, ону таба салайар дьобурун салгыы

Госдумаҕа “Толкуй” кулуупка туһунан, ыччаттары чыпчаалга, салайар үлэ ымпыктарыгар-чымпыктарыгар уһуяар. “Үөрэнээччи — толорулар иһит буолбатах, кини — күөртүүрү күөтэр кутаа уот” диэн этиини тутуһар.

Булгуруйбат санаанан

2001 сыллаахха Саха сириг Бэрэсидьиэнин быыбарыгар, түүн иһигэр уларыыйт сыыппараларынан хотторон баран, Тумусов, үүрэ, сыҕарыта сатаабыттарын үрдүнэн, Сахатын сириттэн харыс да сири

халбарыйбатаҕа. “Миэхэ эрэммит дьоммун-сэргэбин сир-халлаан икки ардыгар хаалларан барбаппын!” диэн бигэтик быһаарыммыта. Ити буолар дьиннээх Саха сахата! Дьон туһугар дьин эппиэтинэһи ылыныы — булгуруйбат санаа!

Тумусов уонунан сыллары өтө көрөн, күн бүгүн доруобуйа харыстабылын, ыал экономика-тын сокуоннарыгар, хотугу сир дьонун көмүскээһингэ өркөн өйүн, дириг уопутун, күүһүн-күдэбин ууран үлэлиир. Кини Саха самныбат аналын туһугар, туруулаһар биир тумус туттар киһибит буолар.

А. Козлов.

Биһиэхэ суруйаллар. Коллекционер Антонина Неустроева быыстапката турда

Бу күннэргэ Мындаайытааҕы норуот айымньытын дьиэтигэр олус интэриэһинэй, сэргэх тэрээһин буолан ааста. Ол курдук, “Дьикти холпо” Мындааҕайы коллекционердарын салайааччыта Антонина Георгиевна Неустроева коллекциянан дьарыктаммыта 20 сыллаах бэлиэ күнүгэр ананан, тус быыстапката буолла.

Антонина Георгиевна Неустроева Мындааҕайы оҕо тубсанаторийыгар сиэстэрэнэн, 1996 сылтан бизнсийэҕэ тахсар диэри, үлэлээбитэ. Нэһилиэк уопастыбаннай олоһор көхтөөхтүк кыттар, 18 сыл түөлбө салайааччытынан үлэлээбитэ.

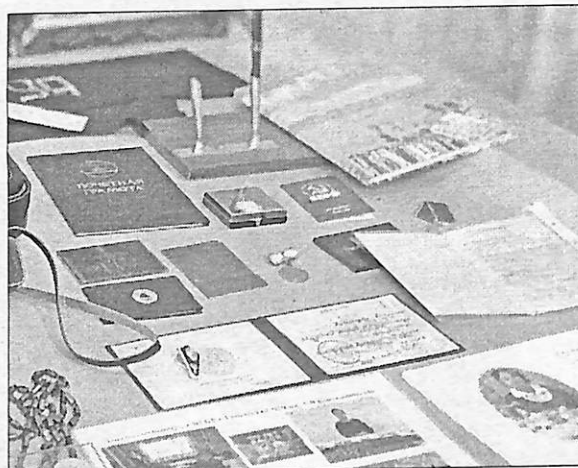
Кини коллекциятыгар, тиэмэлэринэн наарданан, былыргы маллар, значоктар, урукку кинигэлэр, тимэхтэр, халандаардар, Эдьий Дора кинигэлэрэ бааллар. 2006 сылтан нэһилиэк коллекционердарын быыстапкаларыгар ситиһилээхтик кыттар. 2019 сылтан Чурапчы коллекционердарын түмсүүлэригэр киирэн, улуус быыстапкаларыгар эмиз кыттар.

Улахан быыстапкаларга кыттыыта: “Битва коллекционеров” өрөспүүбүлүкэтээҕи күрэххэ “Глубина и таинственность” диэн анал ааты, Е.С. Дьячковскай төрөөбүтэ 100 сылыгар култуура үлэһиттэрин регионааҕы форумугар Үлэ уонна кыраайы үөрэтэр түмэлгэ буолбут “Экспонат музея” диэн күрэххэ анал бириийи — сахалыы көбүөрү ылбыта. Антонина Георгиевна 2021 сыллаахха олохтоох мусойга барыта 38 сэдэх, сыаналаах экспонаты көрдөрүүгэ туттарбыта.

Тэрээһингэ Чурапчыттан “Маарыкчаан” түмсүү бастын коллекционердара кытыннылар. Ол курдук, пионерия туһунан элбэх значок коллекциялаах Иван Николаевич Попов, закигалка, халандаар, открытка коллекциялаах Мотрена Семеновна Никитина, 800 уруучука арааһын муспут Анастасия Егоровна уо.д.а. коллекционердар быыстапкалара дьон интэриэһин, болҕомто-тун тарта.

Нэһилиэк коллекционердарыттан А.С. Сергеева уонна кини уола Рустам муспут коллекциялара турдулар. Мария Петровна Попова кэлбит ыалдьыттарга олохтоох түмэли билиһиннэрдэ. Мындааҕайы норуот айымньытын дьиэтин үлэһиттэрэ тэрийбит мааны, байым астаах остуолларыгар олорон, эбэрдэ нүөмэрдэри көрдүлэр, коллекция туһунан ыйытыкка хоруйдаатылар.

Татьяна Егорова.

Кэрэ эйгэтэ

Бастакы үктэлтэн — сайдыыга

Алыптаах эйгэ урут сэдэх көстүү буолара, биир эмэ киһи көрдөрөн сөхтөрөрө. Биһиги бастакы идэтигит фокуснигынан Федор Колосовы билэбит. Дьон кыраалаан дьарыктанарын истэрбит.

2000 сылтан бэттэх бу эйгэ биллэрдик сайдан барбыта. Фокус уустук эйгэтин өйөөн, сыаналаан, киэн эйгэҕэ тахсарын бириэмэтэ кэлбитин өйдөөн, Чурапчы улууһугар спортсмен быһыытынан киэнник биллибит, энтузиаст Петр Николаевич Калачев 2015 сыллаахха өрөспүүбүлүкэҕэ аан бастаан, «Чурапчинская битва фокусников» күрэҕи тэрийбитэ. Онно араас улуустартан, Дьокуускай куораттан дьикти эйгэнэн дьарыктанар талааннаах дьон түмсүбүтэ. Ол күрэхтэһии кыайылыахтарынан уонна призердарынан — Алексей Гольдеров, Алексей Куприянов, Афанасий Говоров, Сергей Мыреев, оҕолорго — Наталья Калачева, Марк Мыреев буолбуттара.

Салгыы, бу күрэхтэһии 2017 сыллаахха Дьокуускай куоракка ытыллыбыта.

2010 сылтан Петр Николаевич оҕолорго аналлаах цирковой куонкуруһу Чурапчыга, Төлөйгө, Мугудайга 10 төгүл тэрийэн ыппыта. Манна араас жанрга элбэх оҕо Чурапчыттан, Намтан, Дьокуускайтан, Орто Халыматтан уо.д.а. улуустартан кыттан, сайдан бараллара. Бу куонкурустан кынаттанан, билигин киэнник биллэр Дьулустан Павлов идэтигэн дьарыктанар.

Петр Николаевич кытары мин дуобат күрэхтэһиитигэр көрсөн билсибитим. Күрэхтэһии быһыыгар аҕыйах фокуһу көрдөрөөччүбүн. Кэпсэтиигэ кини куруук: “Миигин кытары Кытайга барыс, үөрэн”, — диирэ. 2015 сыллаахха Кытай дойдутугар бииргэ сылдыбыт дьоллоохпун. Ол сырыбын олус истигник сангыбын, туһалаах сырыы буолбута. Онон Петр Николаевичка махталым улахан.

Петр Николаевич тэрийэн ыппыт күрэхтэһин кэнниттэн, эдэр, эрчимнээх уолаттар — Сергей Мыреев, Алексей Куприянов, Алексей Гольдеров киэн эйгэҕэ фокусник, иллюзионист, манипулятор быһыытынан биллэн барбыттара. Күн бүгүн Россия таһымыгар ааттара ааттанар буоллулар.

Быйыл фокуска Россия чемпионата буолбута, онно сахалартан үс фокусник кыттан тураллар: Сергей Мыреев, Алексей Куприянов, Михаил Рожин. Россия форумнарын чэрчитинэн чемпионнакка фокусниктар — Михаил Рожин — 2 миэстэ, Алексей Куприянов — 3-с миэстэ ылары ситистилэр.

Быйылгы сыл өрөспүүбүлүкэҕэ Култуура сылыннан биллэриллэбитэ. Онон сиэттэрэн, кэрэ эйгэ саамай уустук жанра — фокус, иллюзия үрдүк таһымга тахсарыгар олук уурбут ытыктыыр тэрийээччибитигэр — РСФСР үөрэҕириитин туйгунугар, СӨ үөрэҕириитин үтүөлээх үлэһитигэр Петр Николаевич Калачевка махталбытын тиэрдэбит!

Афанасий Говоров.

Култуура эйгэтигэр – дьиэ кэргэнинэн

Култуура. Улууспутугар култуура эйгэтигэр үлэлээбит уонна үлэлии сылдьар дьиэ кэргэннэри, дьиэ кэргэн династияларын билиһиннэрэбит

Быйыл өрөспүүбүлүкэтигэр Култуура сыла биллэриллэн, биир идэлээхтэрбит үлэни-хамнаһы оройуттан туталлар, күүрээһнээх үлэ күөстүү оргуйар. Чурапчыбыт улууспутугар култуура эйгэтигэр дьиэ кэргэн династиялара, дьиэ кэргэнинэн үлэлиир биир идэлээхтэр да бааллар. Аан дойдутаагы дьиэ кэргэн күнүгэр сөп түбэһиннэрэн, кэллиэгэлэрбитин билиһиннэрэргэ сананыбыт.

Улууспутугар урут даҕаны дьиэ кэргэнинэн үлэлээн ааспыт династиялар элбэхтэр. Күн бүгүн, эбэлэрин, эһэлэрин, төрөппүттэрин туйабын хатаран, кэрэ эйгэ идэлэрин баһылаан, удьуордарын утума салҕанара олус кэрэхсэбиллээх. Өрөспүүбүлүкэ култууратын сайдытыгар салайааччы да быһыытынан, солбуллубат култуура да буйунун быһыытынан биллэр-көстөр ыалларбыт Елена, Тарас Тарасовтар, Матрена, Алексей Павловтар, ытык-мааны киһибит Валентина Пинигина, муссуч Роман Пинигин оҕолоро эмиэ биһиги эйгэбит үлэһиттэрэ буолаллар. Улууспутугар биир кэмгэ тутуспутунан үлэлии сылдьыбыт ини-бии Катаковтары, Татьяна, Иван Бушковтары киэн тутта ааттыыбыт.

Бастатан туран, култуура эйгэтигэр 153 сыл стажтаах дьиэ кэргэн – ытык-мааны **Мария, Валерий Герасимовтар уонна кинилэр кыргытара буолаллар**. Үлэ династиятын төрүттээччинэн РСФСР култууратын үтүөлээх үлэһитэ, ССРС култууратын туйгуна, Чурапчы улуусун, Хайахсыт нэһилиэгин Бочуоттаах олохтооҕо, үлэ, сыана, култуура бэтэрээнэ Мария Андреевна буолар. Дьоккуускайдаагы култуурунай-сырдатар училищени бүтэрбитэ, идэтинэн – режиссер. Үлэтин ыстааһа – 58 сыл.

Валерий Петрович Герасимов – СӨ култууратын үтүөлээх үлэһитэ, 1980 сылтан, бочуоттаах сынньаланна барыар диэри, улууспут култууратын сайдытыгар сүҥкэн кылаатын киллэрбитэ. Дьоккуускайдаагы култуурунай-сырдатар училищени бүтэрбитэ, идэтинэн – кулууп үлэһитэ, маассабай туруоруу режиссера. Култуураҕа

үлэлээбит ыстааһа – 49 сыл.

Герасимовтар оҕолоро эмиэ кэрэ эйгэтин анал идэлээх үлэһиттэрэ буолаллар.

Күннэй Артамонова – СӨ култууратын туйгуна. Билигин Марфа уонна Сергей Расторгуевтар ааттарынан Саха циркэтин артыыската. Пекин куоракка Аан дойдутаагы искусство коллеһын цирковой салаатын бүтэрбитэ. Ыстааһа – 26 сыл.

Туйаара Герасимова П.П. Романов аатынан Дьоккуускайдаагы художественнай коллеһы бүтэрбитэ. Ыстааһа – 20 сыл.

Киинэ уонна норуот тыйаатырын сайдытыгар дьохун кылааттаах – СӨ култууратын туйгуна, киносеть чэрчитинэн элбэх социалистическай куоталаһы кыайылааҕа, норуот тыйаатырдарын көрүүгэ бастыҥ үлэлээх худуохунньук

Иван Иванович Еремеев. Киномеханиктары бэлэмниир 7 №-дээх училищени бүтэрбитэ. Харыс сири халбарыйбакка, 50 сыл кэринэ, улууспут култууратын туһа диэн үлэлээн-хамсаан кэллэ. (4 фото)

Иван Еремеев икки кыргытара – биһиги эйгэбит үлэһиттэрэ. Ол курдук, улахан кыһа

Дария Дмитриева – СӨ үтүөлээх артыыһа. Аксения уонна Наталья Посельскаялар ааттарынан Саха балетын оскуолатын дириэктэрэ. (5 фото)

Иван Еремеев кыра кыһа

Сардаана Дорогунова - Андрей Гоголев аатынан Чурапчытаагы искусство оскуолатын преподавателэ.

Кытаанах нэһилиэгэр кэрэҕэ сирдиир дьиэ кэргэн – **Любовь, Геннадий Монгуштар** буолаллар. Иккиэн Улан-Удэтаагы култуура институтун бүтэрбиттэрэ. Манна даҕатан эттэххэ, Любовь Николаевна ийэтэ Анна Гаврильевна Пономарева 25 сыл устата Кытаанахтаагы библиотэтиэкэҕэ библиотэтиэкэринэн үлэлээбит. Монгуштар дьиэ кэргэн Кытаанахтаагы «Түһүлгэ» норуот айымньытын дьиэтигэр, бочуоттаах сынньаланна барыахтарыгар диэри, айымньылаахтык үлэлээбиттэрэ.

Уоллара **Доржукай** билигин И.Н.Винокуров аатынан «Айылгы» Оройуоннаагы норуот айымньытын дьиэтин оператор-худуохунньуга.

Улууспутугар үгкүүхүт дьиэ кэргэн **Аял, Валентина Новгородовтары** билбэт киһи суоҕа буолуо. Аксения Посельская аатынан искусство оскуолатын салайан, кэлэр көлүөнэни үөрэтэн, сайыннаран киллэрэр кылааттара үгүс.

Бу күннэргэ биир үөрүүлээх сонунунан – Аял Прокопьевич Дьоккуускай куорат 2 №-дээх оҕо искусствотын оскуолатын дириэктэринэн ананна.

Библиотэтиэкэ эйгэтигэр ийэ уонна кыыс утумун билсигиннэрэбит. Ол курдук, **Христи-**

на Петровна Федулова уонна кини кыһа Елена Дьячковская библиотэтиэкэр идэтин баһылаан, бэйэлэрин кэмнэригэр иккиэн оҕо библиотэтиэкэтигэр үлэлээн ааспыттара. Елена билигин Егор Борисов аатынан Чурапчытаагы кииннэммит библиотэтиэкэ ситимин ааҕааччылары кытары салаатын сэбиэдиссэйэ.

Мань тэнэ, Чурапчы уонна Хатылы нэһиликтэрин библиотэтиэкэлэригэр дьохун кылааттарын киллэрибит **Мария Петровна Иустинованы уонна**

кыһа Туйаара Харлампьеваны бэлиэтиибит. Мария Петровна библиотэтиэкэ эйгэтигэр 40 сыл үлэлээбитэ. ССРС култууратын туйгуна, үйэтиитигэ анаммыт элбэх кинигэ ааптара. Оттон Туйаара Николаевна улуустаагы Оҕо библиотэтиэкэтигэр үлэлээн баран, билигин Чурапчытаагы гимназия библиотэтиэкэтигэр таһаарылаахтык үлэлиир. Ыстааһа – 32 сыл

Одьулуун нэһилиэгин Норуот айымньытын дьиэтэ «Бочуот Знага» уордьан кавалера, «Карл Маркс» аатынан колхос бэрэссэдээтэлэ **Тимофей Гаврильевич Тоскин** аатын сүгэр. Бэйэтин кэмигэр тыа хаһаайыстыбатын эйгэтигэр, нэһилиэк, улуус сайдытыгар үлэлээбит үтүө киһи аатын кулуупка инэрбиттэрэ. Кэллиэгэлэрбит ытыктаан, «эһэбит» диэн ааттыыллар, арчылыы, көмөлөһө сылдьарыгар көрдөһөллөр, кини аатын үйэтиигэ элбэх үлэни тэрийэллэр. Тимофей Тоскин аата Норуот айымньытын дьиэтигэр инэриллибитэ оруннаах курдук-элбэх сыдыана биһиги эйгэбитигэр үлэлии-хамсыы сылдьар эбит.

Тимофей Тоскин кыһа **Антонина Собакина** СӨ кул-

тууратын туйгуна. Аксения Посельская аатынан Дириннээби искусство оскуолатын преподавателэ.

Тимофей Тоскин кыһа **Марианна Макарова** СӨ култууратын туйгуна, ырыа айааччы. Өймөкөөн улуусун Төрүт нэһилиэгэр П.Я. Туласынов аатынан

Норуот айымньытын дьиэтин уус-уран салайааччыта.

Тимофей Тоскин сиэнэ **Саргылана Тарабукина** – СӨ култууратын туйгуна. С.Зверев – Кыыл Уола аатынан Үгкүү тыйаатырын артыыһа.

Тимофей Тоскин сиэнэ **Анна Маркова** – Е.А.Борисов аатынан Чурапчытаагы кииннэммит библиотэтиэкэ библиотэтиэкэрэ.

Тимофей Тоскин сиэнэ **Сардана Сыромятникова** – СӨ ыччат политикагыгар туйгуна, «Арт дойду» киинэ хампаанньатын салайааччыта, киинэ продюсера.

Тимофей Тоскин сиэнэ **Айсин Собакин** – 2011-2014 сылларга «Сандал» үгкүү ансаамбылын солиһа, билигин «Сэргэлээх уоттара» култуура киинин администратора.

Тимофей Тоскин онтон да атын сиэттэрэ, хос сиэттэрэ биһиги эйгэбитигэр чугас идэҕэ үлэлээн аяллар-туталлар эбит.

Мария Васильева.

Салгыыта бэчээттэниэ.

Эһиги көмөбүт Кыайыыны уһансар

Болбойун! Анал байыаннай дьайыы кыттыылаахтарыгар, кинилэр дьизэ кэргэттэригэр туох өрүттээх көмө онгоһуллубутун билиһиннэрэбит

Улуус дьаһалтата, анал байыаннай дьайыы саҕаланан-быттан, хомуурга хабыллан уонна хантыраак баттаһан барбыт биир дойдулаахтар-бытыгар, кинилэр дьизэ кэргэттэригэр көмөнү онгортон барбыта.

2023 сыллаахха гуманитарнай көмөнү тизэрдигэр улуус дьонун аатыгдан өйөбүл онгорт сыаллаах "Чурапчы сайдыыта" диэн пуонда тэриллэбитэ. Бу пуондага улууспут нэһиликтэрин дьаһалталара, олохтоохторо, тэрилтэлэр, урбаанньыттар, уопастыбаннай түмсүүлэр, Дьокуускай куоракка олорор биир дойдулаахтар-быт, биирдиилээн дьон, ким туох кыахтааһынан, көмөнү ыта олороллор. Ону сэргэ гуманитарнай көмөнү хомуйан, наадалаах таһаһы-сабы тигэн, ас-үөл астаан, түмсүү күүһэ көстөр.

2022 сылтан, анал байыаннай дьайыы саҕаланан-быттан, күн бүгүнүгэр диэри, анал байыаннай дьайыы кыттыылаахтарыгар уонна кинилэр дьизэ кэргэттэригэр Пуондаттан уонна улуус бүддьүөтүттэн барыта 104 938 786,37 суумалаах көмө онгоһулунна.

«Чурапчы сайдыыта» пуондаттан - 41 680 147,40 солк.; Муниципальной оройуон бүддьүөтүттэн - 63 258 638,97.

Гуманитарнай көмөнү илдьэ, командировкага 15-тэ баран кэллибит, уолаттарбытыгар уопсайа 20 туоннаттан тахса кээмэйдээх гуманитарнай көмөнү тизэргэбит.

Сыппараларга тохтоотоххо, 2026 сыл саҕаланан-быттан, күн бүгүнүгэр диэри, анал байыаннай дьайыы кыттыылаахтарыгар уонна кинилэр дьизэ кэргэттэригэр Пуондаттан уонна

улуус бүддьүөтүттэн барыта 13 314 271,75 солк. суумалаах көмө онгоһулунна.

Пуондага:
- улуус нэһиликтэрэ барыта холбоон 462 337,23 солкуобайдаах көмөнү онгордулар;
- улуус муниципальной тэрилтэлэрэ 11 320 646,77;
- өрөспүүбүлүкэтээҥи уонна федеральной тэрилтэлэр - 2 020 164,42;
- хаһаайыстыбаннай тэрилтэлэр (ХЭТ, АО, ПО) - 2 410 960,18;
- бааннар, урбаанньыттар, бааһынай хаһаайыстыбалар, биирдиилээн дьон - 472 676,68.

Анал байыаннай дьайыы кыттыылаахтарыгар уонна кинилэр дьизэ кэргэттэригэр улуус бүддьүөтүттэн уопсайа 3 546 836,75 солкуобайдаах матырыяалынай көмө онгоһулунна. Ол иһигэр киирэр: хомунаалынай өҥө ыйдааһы төлөбүр, бааһырыт, эмсэҕэлээбит уолаттарга харчынан көмө, айан төлөбүрүн ороскуота, дьизэ өрөмүөнэ, олохтон туораабыт буйуннары тигэх суолларыгар атаарыыга о.д.а.

Чурапчы улуунун дэлгээссийэтэ бу дьыл, олунньу 26-кулун тутар 8 күннэригэр байыаннай дьайыы була турар сирдэригэр, Арасыйыа саҥа территорияларыгар 15-с учараттаах командировкаларыгар баран кэллилэр.

Ол курдук, 3 туонна бородууксуйаны, 9 мөл. 767 тыһ. 435 солк. суумалаах тизхиникэни уонна оборудованиены, ону сэргэ, дойду дьонго хомуйан, илиилэрин сылааһынан иистэнэн, онгортон, астаан ыппыт гуманитарнай көмөнү илдьэн биэрдибит. 408 000 солкуобай суумалаах 4 матасыыкылы, 650 000 солк. "Митцубиси Л-200" массыынаны ылан тиксэрдилэр.

Ону тэнгэ 10 дрону, 20 тепловизионнай монокулярдары уонна прицеллэри, РЭБ (радиоэлектронная безопасность) оборудованиелары, бензининэн уонна дизелинэн барар электрогенератордары, портативнай станциялары, сибээһи тутар оборудованиелары, эми-тому, ис таҕастары, "Хоту тентэн" плащтары, пончолары ыллыбыт. Маны таһынан бу баран кэлиигэ Мырылаттан Елена уонна Виталий Захаровтар уоллара сулуспалаабыт чааһыгар тус харчыларыттан 400 000 солк. суумалаах квадроциклы тиксиннэрдилэр.

Бу барыта - күүстээх, түмсүүлээх үлэ түмүгэ. «Чурапчы күүһэ - түмсүүтэ» дирибэтин туоһулаан, хас биирдиигит туора турбакка, көхтөөхтүк кыттаргыт, кыах баарынан көмө онгортут, өйөбүл буоларгыт иһин дириг махталбытын тизэрдэбит.

Күн бүгүн анал байыаннай дьайыы дьизэ кэргэттэригэр 488, ол иһиттэн 2026 сылга 53 киһиэхэ дастабырыанньалары туттаран, кинилэр улуус иһигэр араас көрүгүнээх чэпчэтиилэринэн, көмөлөрүнэн туһаналлар: улуус ытар култуурнай тэрээһиннэригэр, оҕолор киинэ тыйаатырыгар босхо сылдьаллар, баанньыкка босхо, сылга биридэ Чурапчы - Дьокуускай - Чурапчы такси төлөбүрүн толору төннөрөллөр, улуус иһигэр социальной тырааныспарынан босхо айанныыллар, ыйга биридэ Чурапчы - Дьокуускай - Чурапчы автобуһунан айан төлөбүрүн аҥаарын төннөрөллөр, анал байыаннай дьайыы кыттыылаахтарын оҕолоро улуус уһууааннарыгар учарата суох киирэллэр, оҕо бырааһыгар, баһыһаҕа дьахтар консультациятыгар учарата суох көрдөрөллөр.

Байыаннай дьайыы дьизэ кэргэттэрин күөх төлөнтө уонна киин иттиигэ холбооһун бастакы учаратынан ытыллар. Улуус үрдүнэн анал байыаннай дьайыы дьизэ кэргэттэрэ - 21 ыал гааска холбонно.

Саха Өрөспүүбүлүкэтин Бырабыыталыстыбатын 2010 сыл, кулун тутар 13 күнүнээҥи 104 №-дээх уурааһынан кыаммат уонна биирдиилээн граждандар категорияларынан олорор дьизэлэрин гаастааһынга биер кэмнээх аадырыстаах көмөнөн барыта 19 дьизэ кэргэн, ол иһиттэн 2026 сылга 1 ыал туһанна.

Саха Өрөспүүбүлүкэтин Бырабыыталыстыбатын 2025 сыл, кулун тутар 25 күнүнээҥи 114 №-дээх уурааһынан «О предоставлении в 2025 году субсидий льготным категориям граждан на покупку и установку газоиспользующего оборудования, проведение работ при социальной газификации (догазификации) в Республике Саха (Якутия)», федеральной уонна өрөспүүбүлүкэтээҥи үбүлээһин көмөтүнэн 2 ыал туһанна, ол иһиттэн 2026 сылга - 1 ыал.

Саха Өрөспүүбүлүкэтин Бырабыыталыстыбатын 2013 сыл, сэттинньи 28 күнүнээҥи 361 №-дээх уурааһынан биирдиилээн граждандар категорияларынан олорор дьизэлэрин киин иттиигэ холбонууга биер кэмнээх аадырыстаах көмөнөн - 1 ыал.

Байыаннай дьайыы кыттыылаахтарыгар Чурапчы нэһилигин дьаһалатын кытта Кытайбан оройуонугар кыбаартал олохтонон, онно барыта 150 сир учаастага түнэтиллэрэ былааннанар. Бүгүнгү күнгэ 22 ыалга бэрилиннэ, бу сылга былаанна өссө 50 ыал турар.

Гуманитарнай көмөнү тизэрдигэ кыттыспыт хас биирдии

киһиэхэ, бастакынан утары баран көмөнү тэрийэр нэһилиэк баһылыктарыгар, улууспут бары тэрилтэлэригэр, түбүгү көрсөн ис дууһаларыттан акцияларга кыттыһар далбар хотуттарбытыгар - кэрэ аҥаардарбытыгар, уопастыбаннай түмсүүлэргэ байыастарбыт уонна улуус салалтата улахан махталлаахтар. Улахан өйөбүл, көмө буолар биер дойдулаахтарбытыгар Светлана, Владислав Диодоровтарга-Лаврентьевтарга, Дмитрий Николаевич Поисеев салалталаах Дьокуускай куоракка олорор Чурапчы улуунун түмсүүтүгэр, Чурапчыттан төрүттээх бас-көс салайааччыларбытыгар, «Якутия» авиакомпанияга, Москва куоракка баар постпредствога, АБДьу була турар сиригэр тирэх пууннар бары үлэһиттэригэр, сырыы аайы сурук суруйар оскуолаларбыт үөрэнээччилэригэр, ый аайы харчынан көмөлөнө олорор биирдиилээн дьоммутугар, сэрии саҕаланан-быттан ый ахсын кылаатын киллэрэ олорор аҕам саастаах Ытык кырдыаҕаспыттар Александр Захаровна Прибылыхха, эбии үөрэхтээһин эйгэтин бары үлэһиттэригэр, үөрэнээччилэригэр, «Радость» оҕо сайдар киинин кэлэктиибигэр, сүөһү-сылгы тутан олорор, тыа хаһаайыстыбатынан дьарыктанар тутуах дьоммутугар мунура суох барҕа махталбытын тизэрдэбит.

Мэлдьи үөрүүлээх да, уустук да кэмнэргэ дойдугут, биер дойдулаахтарбыт туһугар бииргэ тутуһан, куруук түмсүүлээх буолуоһун.

Уолаттарбыт этэнгэ сылдьан кэллиннэр, хас биирдиибит сырдык ырата Кыайыыны чугаһатын! Чурапчы күүһэ - түмсүүгэ!

Чурапчы улуунун дэлгээссийэтэ бу дьыл, олунньу 26 - кулун тутар 8 15-с учараттаах сырыытын көмөтө

№	Наименование товара	Ед. измерения	Количество	Цена за ед. товара, в рубл.	Итого цена товара, в рублях
1	РЭБ Рюкзак подавитель дронов «Гарпия Mobile SKJ 1704», 8 каналов / GEN_4	штука	360 000,00	1	360 000,00
2	Портативная зарядная станция ECOFLOW Delta 3 1500 (1536 Втч)	штука	125 000,00	6	750 000,00
3	Радиовынос комплект «Тактик PB-20/124UV» UHF/VHF/VHF + UHF стационарная антенна (черная) + кабель 20 м, противосамаи и креплением на трубу	штука	35 000,00	2	70 000,00
4	Радиостанция MD9600	штука	33 500,00	2	67 000,00
5	Nmale-KRF50-12R-Nmale кабельная сборка МГЦ-?	штука	500,00	20	10 000,00
6	Антенна AO VHF	штука	9 000,00	1	9 000,00
7	Радиостанция TYT 390	штука	14 000,00	10	140 000,00
8	Тепловизор прицел Arkon Arma v2 LR35L 384x288 +кронштейны под АК	штука	136 990,00	5	684 950,00
9	Тепловизор прицел Sytong MM06-50LRF 640x512px	штука	149 990,00	5	749 950,00
10	Радиостанция TYT 390	штука	14 000,00	20	280 000,00
11	TYT MD-8500 представляет собой цифровой ретранслятор	штука	245 000,00	1	245 000,00
12	Антенна направленная выносная LOGO-3 VHF 142-190 МГц	штука	3 000,00	2	9 000,00
13	Антенна Yagi VHF/UHF двухдиапазонная, 145/435 Мгц. Высокий коэффициент усиления для базовой станции	штука	7 800,00	5	39 000,00
14	Ретранслятор ОНИКС РТ-41 VHF (136-174 Мгц, цифровой, портативный 10 Вт, 12-24 В, IP-67	штука	110 000,00	2	220 000,00
15	Тактическая антенна Retevis HA-03 (SMA-male), 39см, двухдиапазонная (VHF-UHF)	штука	18 000,00	10	180 000,00
16	Рация Tyt MD-UV390 DMR AES 256 ip67 Type-C 10 Вт	штука	14 000,00	10	140 000,00
17	Тангента для радиации (радиостанции) TYT TY-02 IP-67 Разъем-Kenwood	штука	2 200,00	10	22 000,00

18	Аккумулятор для раций TYT TH-UV 8200, UV-390 USB TYPE-C	штука	2 600,00	10	26 000,00
19	Кабельная сборка 10D-FB с разъемами N-male-N-male, 20 метров	штука	11 074,00	2	22 148,00
2	Направленная антенна Racio Antenna D1 VHF	штука	17 402,00	3	52 206,00
21	Многофункциональная защитная накидка «Пончо 1»	штука	18 000,00	10	180 000,00
22	Плащ накидка «Тень» (антитепловизор)	штука	24 000,00	3	72 000,00
23	Генератор дизельный BR10000DE(7,0/7,5 кВт, 220В, однофазный, электростартер)	штука	84 000,00	1	84 000,00
24	Электрогенератор дизельный LDG 7000LXA Huter 64/2/8	штука	85 880,00	2	171 760,00
25	Электрогенератор дизельный LDG 5000LX Huter 64/2/7	штука	67 270,00	1	67 270,00
26	Отопитель автономный воздушный «TENOX». (8гДп. 12/220В. 4 выхода, бак 5л.)	штука	6 890,00	1	6 890,00
27	Электрогенератор DY6500LX с колесами и аккумулятором Huter 64/1/15	штука	44 210,00	1	44 210,00
28	020Насос дренажный DN 255/12 «making Oasis everywhere» Китай	штука	3 310,00	1	3 310,00
29	Сварочный аппарат инверторный САИ 220 Рессанта 65/3	штука	8 400,00	1	8 400,00
30	GC99522В Бензиновый Sturm 2.9 кВт, шина 18», 72 звена, шаг цепи 0,325H»	штука	6 910,00	1	6 910,00
31	PG8735NE Бензогенератор Sturml. 3500 ВА электро старт, АКБ 44,4 кг	штука	27 300,00	1	27 300,00
32	Тепловая дизельная пушка ТДП-EU-40000 Eurolux 67/1/65	штука	16 760,00	1	16 760,00
33	Генератор бензиновый инвенторной BR5000iPRO	штука	24 300,00	1	24 300,00
34	DJI Mavic 3T тушка	штука	680 000,00	1	680 000,00
35	DJI Mavic 3 PRO	штука	265 318,00	2	530 636,00
36	Мотоциклы	штука	102 000	4	408 000
37	Якутские ножи участникам СВО	штука	5500	60	329 000,00
38	Автомобиль Митцубиси Л-200 для уч.СВО	штука	650 000	1	650 000
39	Прицеп	штука	156 100	1	156 100
40	Дроны	штука	344 285	7	2 410 000

ИТОГО: 9 953 100

Алексей Лобанов,

улуус баһылыгын солбуйааччыта, дьаһалта аппаратын салайааччыта.

Уот Субуруускай умнуллубат үтүөтэ

История чакчылар. Кини гражданскай сэрии кэнниттэн синиэлин устаат, норуотун, дьонун-сэргэтин туһугар, саҥа олоһу тутууга үлэтин-хамнаһын туһунан сырдатабын

Бириэмэ бардабын, кэм кэрдийи аастабын, уопасты-баннай тутул, былаас уларыдабын аайы, олорон ааспыт историябытын, историческай чакчылары сыаналааһын уларыарын олохпут көрдөрөр.

Историяҥа сыһыан уларыт-быт кэмгэр историческай личностарга сыһыан эмиз уларыт-йар. Ол гынан баран төһө да былаас былдьаһытын айма-жаннаах кэмнэригэр сыһа-халты хамсаммыттарын иһин, дьон-норуот туһугар тус олохто-рун анаабыт дьоммутун умнар, кинилэргэ сыһыаны улары-тар сыһа – кинилэр онорбут үтүөлэрэ, ааттара-суоллара ум-нуллоо суохтаах. Биир оннук киһинэн бэйэтин кэмигэр, тыыннааҥар номоххо киирбит **Н.Д.Кривошапкин – Уот Субуруускай буолар. Кини быйыл төрөөбүтэ 130 сыла туолар.**

Аныгы сайдылаах олоххо олорон, оччотооһу быһыны-майгыны, оччотооһу дьон өйүн-санаатын, саҥа олоһу олохтуур-га "сыыспыттар-таппыттар" диэн сыаналыыр уустук. Оч-чотооһу былаас былдьаһы-тыгар сирэ-уота суох, кыаммат, батталга олорбут араҥа онтон босхолуубут диир дьону кытта биир буоларын өйдүүххэ сөп, оччотооһу олоххо кыагыран эрэр, салгыы сайдарга сирдээх-уоттаах, онно сөптөөх кыахтаах дьонноох араҥа эргэ былааһы өйүүрө өйдөнөр курдук.

Сэбиэскэй былааһы олох-тоспут, саа-саадах тутан өлөр-тиллэр мөккүөрүгэр кырыктаах кыргыһыларга кыттыспыт, норуот иннигэр бэриниилээх-тик охсуспут, ленинскэй би-ринсиби дьиннээхтик ин-гериммит, быстыбыт-дьадайбыт дьон интэриэһин көмүскүүргэ туруммут киһи.

Кини 1896 сыллаахха Ньу-кулун таһара күн иннинэ, Болтоҥо нэһилиэгэр Дми-трий Дмитриевич уонна Ульяна Михайловна Кривошапкин-нар диэн бэйэлэрэ быр-баач-чы олохтоох орто сэнэ ыалга төрөөбүтэ. Төрөппүт аҕата уол бизэстээх элэн, ийэтэ Ульяна 22 саастааҥар огдообо хаалар. Кэлин Чэппиэдэй нэһилиэгин Василий Кузьмин – Туман Баһы-лай диэн, бэйэтиттэн түөрт сыл балыс, дьадаҥы киһиэхэ кэргэн тахсар. Онон Николай кыратык ону-маны өйдүүр буолуобуттан дьадаҥы эрэйд, кыһалбатын билэн улааппыта.

1917 сылга Олунньутаагы өрөбөлүүсүэйэ буолбут сура-бын истиэбэтигэр, кини ол үлэ-хэ харса суох көхтөөхтүк кытты-бытынан, оройуон уопасты-баннай олоһор орооспутунан

саадах тутан охсуспутун туһу-нан П.А.Ойуунускай «Ааспыт күннэр-дьылар» диэн ахты-тыгар суруйбута – киниэхэ толору өйдөбүлү биэрэр, мин онно тохтообокко, кини граж-данскай сэрии кэнниттэн но-руотун, дьонун-сэргэтин туһу-гар үлэтин-хамнаһын туһунан, гражданскай сэрии актыыбы-най кыттылааҥа, синиэлин устаат, саҥа олоһу тутууга эр-чимнээхтик ылсыбытын сыр-датыам. Үлэтин сылларынан, көрөн эттэххэ, уустук кэмгэ, биир кыра үөрэхтээх киһи хо-лугар улахан ноҕоруускалаах, эппиэттээх үлэлэргэ чакчы дойдум, дьонум туһа диэн тугу да аахсыбакка, харыстаабак-ка, харыстаммакка үлэлээбитэ көстөр. «Дойдум туһугар» диэн буолла да, ылыммыт дьыалатын тиһэбэр тиэрдэр дьулуурдаах буолан, дьоллоох олох туһугар үлэлээбит дьиннээх патриот. Дьэ, ол курдук, 1925 с. от ыйыгар Николай Дмитриевич Бүтүн Россиятаагы КСК Охотскай кы-раайы үөрэтэр К.К.Байкалов салайааччылаах хамыһыһа-тыгар Саха АССР Бырабыта-лыстыбатыттан бэрэстэбиитэл быһытынан Уһук Илин бэрэ-стэбиитэллэрэ кыттылаах үлэлээбитэ. Онно Уһук Илин крайком бюротугар олохтоох сахалар, эбэнкилэр олохто-ро ыараханын, уустук бала-һыанналарын туоратыыга улахан көмө наадатын, Уһук илинни чекистэрэ аһара ба-рыларынан, чакчыларга оло-һуран, дакаастаан тыл эппитэ. Ол түмүгэр чекистэр дьыала-ларынан силиэстийэ барбы-та. Ити кэнниттэн Бырабыта-лыстыба соруудабынан Николай Дмитриевич салгыы ити уустук боппурос сүннүүнэн, 1926 сыл-лаахха, сэттинни 20 күнүттэн-кулун тутар 10 күнүгэр диэри, Москваҥа бара сылдыбыта. Ахсынны 2 күнүгэр БС КСК Бэрэссэдээтэлэ М.И. Калинин-тан сабалаан, дойдун элбэх сала-йааччыларын кытта көрсүбүтэ,

1926 с. ыам ыйыгар Тыа сиригэр үлэһиттэрин профсо-йууһун Саха уобаластаагы сэ-биэтин бэрэссэдээтэлинэн анаабыттара, ити сыл ону та-һынан Болтоҥо нэһилиэгин Сэбиэтин бэрэссэдээтэлинэн быыбардаммыта. Дойдугар култуурунай өрөбөлүүсүэйэ, чэбдик олох иһин хамсааһын, өйдөтөр үлэ күөстүү оргуйбу-та. Дойдугун дьоно Николай Дмитриевич киллэрэр саҥа тэ-рээһиннэрин, саҥалыы тэри-ниини биир бастакынан өйүү-лэрэ, олоххо киллэрэн иһэллэрэ. Олортон биирдэрэ – хотону олорор дьыэттэн араарыы Бол-тоҥо биир бастакынан бүп-пүтэ. Саҥалыы тэриллибит ар-тыаллар баар буолбуттара. Өссө 1924 с. Болтоҥо Ленин ааты-нан тыа хаһаайыстыбатын ар-тыала тэриллэ сылдыбыта. Бу – улууска холбоһуктааһын ман-найгы тэрилтэтэ этэ (М.Н.Коря-кин. «Төрүт дьарыгы өрө тутан» 12 стр.)

1927-1928 сс. Чурапчы улуу-һун исполкомун бэрэссэдээтэ-линэн быыбардаммыта. Онно үлэ бөҕөнү тэрийбитэ. Аҥаар-дас үөрэхтээһин боппуруоһу-гар 1925-1926 сс. 6 оскуола баар буоллаҥына, 1927-1928 сс. 14 оскуола баар буолбута, үөрэ-бэ суохтары үөрэхтээһин күөскэ тэриллитэ. Ити сыл 1932 оҕону үөрэтии былааннаммыт буоллаҥына, 2171 оҕо үөрэх-хэ хабыллыбыта. Нэһилиэк-тэргэ харчы иһиир кирэдиит табаарыстыбалара тэрилли-биттэрэ, хотоннору дьыэттэн араарыы түмүктэммитэ, сири дууһанан түнгэти буолан, сүөһү ахсаана эбиллибитэ.

Бу үлэтин үрдүктүк сыана-лаан, 1928 с. Дьоккуускай уоку-ругун Сэбиэтин исполкомун бэрэссэдээтэлинэн анаабытта-ра. Итиннэ да Николай Дми-триевич бэриниилээхтик, эр-чимнээхтик ылсан үлэлээбитэ. Ордуу уокурук үрдүнэн сир тү-нэтигин үлэтин ыппытын Обком бюрота үрдүктүк сыа-налаабыта. Манна бири бэ-лиэтиэххэ сөп – оччотооһу кулаактааһыны ыттыгы үлэтэ күөскэ барара, Николай Дми-триевич кулаак онорууга дьону көлөһүннээбэккэ, харыларын күүһүнэн сэнэ хаһаайыстыба буолбут дьону кулаак онорору сыһынан ааҕан сэрэтэрэ, хон-туруоллуура. Уокуругар баста-кы колхуостар тэриллиттэ-рэ. Кылгас кэмгэ элбэх үлэни сөптөөхтүк, тэтимнээхтик ыппытын бэлиэтээн, Саха өрөс-пүүбүлүкэтин сир оҕоһуутун норуодунай хамыһаарын солбу-йааччынан анаабыттара.

Бу да үлэтигэр таһаары-лаахтык үлэлээн, 1930 с. САС-СР

эбээһинэһиттэн босхоломмокко туран, Чурапчы оройуонун Сэ-биэтин бэрэссэдээтэлин эбээ-һинэһин сыл кэринэ толорбу-та. Ол кэмгэ ордуу биир уустук соруу – холбоһуктааһын, кол-хуостары тэрийи этэ. Дьон үйэлэрин тухары иппит сүө-һүлэрин астарын уопсайга хол-бууларын өйдөбөт, ыарыҥа-тар этилэр. Күүстээх өйдөтөр үлэ ыттыллыбытын түмүгэр, 1931 сыл түмүгүнэн, ахсынны-га оройуонга 2504 хаһаайы-стыбаны түмэр 38 артыал, 74 табаарыстыба баар буолбута. (М.Н.Корякин. «Төрүт дьарыгы өрө тутан» 12-14 стр.) Ити сыл нэһилиэнньэ 11% колхуоска киирбит буоллаҥына, 1932 с. нэ-һилиэнньэ 45% киирбитэ. Итин-тэн көрдөххө, кинини ханна ыарахан, ханна уустук боппу-рос күөрэйдэ эрэ, ону кыайыа диэн эрэнэн, ытан иһэллэр эбит. Ол курдук, 1934 сыллаах-ха «Кыым» хаһыат муус устар 13 күнүнээһи нүөмэригэр Н.Д.Су-буруускай, төһө да анал үөрэ-бэ суоһун иһин, САС-СР Доруо-буя харыстабылын наркомунан ананарын туһунан иһитиннэ-рии тахсыбыта. Оччолорго бу биир ыарахан салаа этэ. Доруо-буя харыстабылын боппуруоһа улахан мунһахтарга көрүл-лүбүтэ 10-тан тахса сыл буолбут этэ. Ол курдук, Саха сиринээ-һи Сэбиэттэр бастакы сийиэстэ-ригэр эрэ, 1923 сыллаахха көрүл-лүбүт эбит. Сэбиэскэй кэмгэ бу салаа үп-харчы балай эмэ кө-рүллэр эбит да, салааны өрө тар-дарга, баар итэҕэстэри туора-тарга олох ирдэбилигэр, төрүт олохтоохтор доруобуйаларын харыстыыр дьаһалларга ол үп тийиэтин туоһулуур Науч-най институттар чинчийи-лэрин, Россия Сибиирдээ-һи наука киинин экспедицияларын тү-мүктэригэр уо.д.а. анаалыста-рыгар тирээһин, Н.Д.Субуруу-скай саҥа сорууттары, этиилэри, хайыскалары киллэрэн, да-кылаат бэлэмнээн, туруорсан, Партия Обкомун 3 Пленумугар «Доруобуйа харыстабылын ту-ругун уонна инники соруутта-ры туһунан» дакылааты онор-бута. Дакылаакка доруобуйа харыстабылыгар биэс сыллаах былаан туолбатаһын, сэллиги, трахоманы, оҕо өлүүтүн утары үлэ мөлтөбүн, эмтиир тэрил-тэлэр, балыһалар тутуула-аһыаһын баар чакчыларга, сыппараларга, чинчийи-лэр түмүктэригэр олоһуран, бэ-йэтин үгэһинэн уларыппакка, баары баарынан сырдаппыта, уталытылыбат сорууттары ту-руорбута. Ол курдук, 100 саҥа төрөөбүт оҕоттон 47 оҕо өлөрүн, сэлликтэн өлүү 50-60 быры-һаанга тийибитин, трахома

партия итэҕэһин көрдөрүү, ха-раарды курдук сыаналаан, Сэбиэттэр буолаары турар 8-с сийиэстэригэр дакылааты көн-нөрөн киллэрэргэ эппиттэрин, Н.Д.Субуруускай булгуруйбат санаатынан ылыммакка, үлэ-титтэн тохто туллубута. Ол да буоллар, дакылаат сүрүн өттө Пленум уураахтарыгар киир-биттэрэ. Саха сиринээ-һи Сэ-биэттэр 8-с сийиэстэригэр «До-руобуйа харыстабылын туругун уонна сайдыытын сүрүн ха-йыскалара» диэн дакылааты Н.Н.Окоёмов онорбута. Онон Субуруускай доруобуйа ха-рыстабылын боппуруостарын сытыы туруорсуулаах түмүк-тэрдээх буолбута. Холобур, До-руобуйа харыстабылыгар: 1928 с. 1,1 мөл. солк. көрүлүбүт буол-лаҥына, 1936 с. 13,1 мөл. солк., 1939 с. 30,9 мөл.солк. көрүл-лэр буолбута. Элбэх балыһа-лар, сэллиги эмтиир санато-рийдар, ол иһигэр «Красная Якутия» тубсанаторий, Дьоккуу-скай куоракка анал балыһалар тутуллубуттара. Сылын аайы доруобуйа салаатыгар үбүлэни-улаатар буолбута. Бу салааҥа тахсыбыт улахан хамсааһын-нар, Н.Д.Субуруускай кылгас кэмгэ да үлэлээтэр, итэҕэстэ-ригэр ыйар, ону туоратарга саҥа суоллары сытыытык туруорсар ис хоһоонноох дакылаата олук буолбутун Саха сирин Сэбиэттэ-рин 8-с сийиэстэрин сиэрдээх, саҥалыы тыыннаах уурааҥа туоһулулар диэн суруйаллар.

Бу кылгас да кэмгэ сала-йар дьобуруун, дьону түмэр кыаһын, үлэтин үтүө түмүктэ-рин учуоттаан, араас эппиэт-тээх дуоһунастарга ананан, Өрөспүүбүлүкэни салайсыбыт, өрөспүүбүлүкэ интэриэһин Москваҥа тийэ туруорсубут, 1925 -1934 сылга диэри Партия Обкомун уонна КСК чилиэни-нэн тохтоло суох талыллыбыт, ССРС КСК Национальностарга Сэбиэтин чилиэнинэн 1929 с. ССРС 5-с сийиэһинэн талыл-лыбыт Чурапчыттан биир бас-такы киһиби буолар. Оччо-тооһу сиэринэн, сүрүн үлэтин таһынан, араас хамсааһынна-рга, сиэсийэлэргэ, хамыһыһа-ларга, тэрээһин боппуруостарга бэрэссэдээтэлинэн үлэлээби-тэ. Холобур, колхуостарын сиэсийэтэ, хотугу норуоттар-га көмөлөһөр хамыһыһа, Саха суруйааччыларын сойууһун тэрийэр бюроһа, Саха сиригэр физкултуура уонна спорт кэми-тиэтигэр уо.д.а. суолун- иһин хаалларан, таһаарылаах-тык үлэлээбитэ. Өрөспүүбүлү-кэ таһымнаах улахан дуоһу-настарга үлэлээтэр, төрөөбүт дойдутун, Чурапчытын кытта сиэһинэн быспатаҥа. Төрөөбүт

сурулла илик да буоллар, ахтыыларга, ыстатыйаларга ол туһунан дьон махталынан ахтар. Ол курдук, урут Сана Дэриэбинэ диэн аатырар билигин Спортивнай микро-оройуон кини аатын кытта быһаччы сибээстээх. Бу туһунан ити томторго оҕо сааһа ааспыт биір бастакы олохтоох Э.А.Кузьмин "Кини дойдутунан, дьонунан сэргэтинэн" диэн кинигэтигэр аабыахха сөп. Уллэр Дэриэбинэтэ диэн ааттанан, аҕыйах дьыллээх уоттаах олордоруна, 1930 с. от ыйын 25 күнүгэр Партия КК «Бүтүүн булгуччулаах начаалынай үөрэхтээһин» уурааҕа тахсан, сир аайы оскуолалар аһыллан улахан дьону үөрэхтээһин тэриллэн, учуутал тийибэт буолан, илин энээргэ учууталлары бэлэмниир педучилище наадата тирээбитэ. Таатта Чөркөөр эбэтэр Чурапчыга диэн боппурос турбугар, Н.Д.Субуруускай быһаччы ороһон, эрдэттэн тэрээһин боппуруостарын саҕалаабыт буолан, Педучилище Чурапчыга ол томторго тутулан, аһыллан элбэх Чурапчы уонна чугастаагы, ордук Таатта ыччата үөрэхтэнэн, учуутал идэтин баһылаан, өрөспүүбүлүкэ бары улуустарыгар үлэлээбиттэрэ, сырдыгы билиини-көрүүнү тарбаппытара, тубдиспансер дьизэтэ, уруккуга Чурапчыга биір үчүгэй көстүүлээх балыыһа тутуллубута, салгы тирэх оскуола, үлэһиттэр дьыллэрэ, уопсайдар тутулан, сыһа улаатан, хайдахтаах курдук сайдан, Спорт институттаах түөлбө буолбутун бары билэбит. Автономия 10 сылыгар анаммыт үбүлүйдээх ыһыах бу томторго эмиэ Н.Д.Субуруускай быһаччы салалтатынан, саҕа тырыбына тутулан, ыраахтан-чугастан дьон бөгө мустан, аңаардас Болтоноттон 30 симэхтээх аттары киллэрэн парааттанан, улахан умчуллубат тэрээһин буолбута. Н.Д.Субуруускай ханнык да үлэни, соруудагы ылыннаһына, тигэһэр тиздэр эрчимнээх, дьүккүрдээх үлэһит, дьону тылыгар киллэрэр үчүгэй агитатор, уус тыллаах араатар диэн ахталлар эбит. Ити саҕабыла, норуот ытыктабыла киниэхэ күүс-көмө буолара.

Ахсаабат кыһамнытын, элбэх үтүөлэрин иһин, нэһилиэк, Мугудайга, Болтоҕо оскуолалар, Чурапчы комсомольскай ычейката, хас да артыал Субуруускай аатын сүгэллэр этэ. Бу кылгас суруйууга Н.Д.Субуруускай уопсастыбаннай үлэтэ, кини алтыспыт эйгэтэ, үлэтэ-хамнаһа толору сырдатыллыбата. Биір түгэни ахтары наадалааһынан ааҕабын – Н.Д.Субуруускай 1938 сыллаахха репрессияланан, бизс сыл хаайыллыбыта. Ыарыһах буолан тахсан, өлбүтүн кэнниттэн «норуот өстөөгө» диэн ааттанар кинини, биір дойдулаахтара, колхуос бэрэссэдээтэлэ Марк Михайлович Соловьев салалтатынан, дойдутугар таһааран, кылгас траур миитини тэрийэн, унуох туттара. Бу – оччотоогу кэмгэ хорсун быһыы этэ, бу – норуот ытыктабылын биір дьиннээх чаһылхай туоһута.

Н.Д.Субуруускай дьон көңүлүн туһугар охсуһуутун, дойдутун култуурунай, экономической сайдыытыгар киллэрбит үлэтин-хамнаһын сырдатар икки кыраый кинигэ "Уот Субуруускай" уонна "Сата дохсун олох" эрэ тахсыбытара.

Түмүкпэр, биһиги биір дойдулаахпыт, дьиннээх патриот Н.Д.Субуруускай аата, кини норуотугар, төрөөбүт улуһугар үтүэтэ умчуллуомун, олоһун сорох ситэ үөрэтиллибэтэх өрүттэрэ үөрэтиллэн, чинчийиллэн, киэн эйгэҕэ тахсыан, кини аата атын Чурапчы чулууларын кытта тэннэ мэлдьи ааттана туруон баҕарабыт.

Захар Егоров.

Дьыллар уонна дьоннор. Хатылы Ньургун Уола

Хатылы нэһилиэгиттэн төрүттээх Кыһыл Знамя уордьан кавалера, рота хамандыыра, снайпер Егор Догордунов төрөөбүтэ 110 сылыгар ананар

Олоһу кыйбыттар, өрүүтүн өлбөттөр –
Уотунан кытыастар кыымнаахтар,
Дьон-норуот дьолугар тыыннарын
бизрбиттэр –
Үйэ-саас тухары тыыннаахтар!

Истин-иһирэх тылларынан айар үлэтин саҕалаан эрэр хоһоонньут, Кыһыл Знамя уордьан кавалера, кыргаччылар роталарын хамандыыра, снайпер, лейтенант Егор Дмитриевич Догордунов күн сиригэр 26 сыл эрэ олонор ааспыта. Ити кылгас кэми кэрэ киһилии олоһун буолан, Хатылы нэһилиэгин олохтоохторугар, кырдыаҕаһыттан оҕотугар тийэ, киэнник биллэр, олус ытыктанар, кэпсээнтэн-кэпсээнтэ сылдьар киһи буолар. Кини оҕо эрдэбинээһи тулаайах, эрэйдээх олоһун, Аҕа дойдуну көмүскүүр Улуу сэриигэ дьоруойдуу сырыыларын, «Үс ыстык үөһүгэр» диэн айымны ис хоһоонугар ким олоҕо маарынныгырын ыйыттааха, мунааҕа суох Дьөгүөр Догордуурабыт этэҕин. Үөрэххэ дьулуурдаах буолан, кини Хатылыттан 7 бизрэтэлээх Чурапчы тирэх оскуолатыгар сатыы сылдьан, 4 сыл эргиччи дьаныардаахтык үөрэммитэ. Нэһилиэкпит кырдыаҕастара ахталларынан, кини сүрдээх аламаҕай, кэпсэтиннээн, өрдөр-күллэрэр уус-уран тыллаах, киһи эрэ кэрэхсээн ааҕар хоһоонордоох, байыаннай форма анаммыт курдук барсар көнө, кппэ быһыылаах-таһаалаах эбит. "Кэпсээн-ипсээн, ылаан-туойан бардаһына, кырдык да Чурапчы биір талааннаах чулуу ыччата

этэ", -- диэн оччотоогу дьон өйүгэр-санаатыгар инмит.

Егор Дмитриевич буорах буруотун ортотунан, сибииниэс ардаһын аннынан хабыр хапсыһыларга кыйыылааһынан тахсыбыта. Баара-суоҕа 26 эрэ сааһыгар Ленинград куораты көмүскүүр кыргыһыларга эдэркээн олоһун кыйыы иһин толук уурбута. Кини Волховскай фроннга, аан бастаан, кыдыйааччылар роталарын хамандыырынан анаммыта. Комсомол Киин Кэмитититтэн чаһы, бинокль, саа бэлэхтэрдээх снайпер буолбута. Кыһыл Знамя уордьанынан наҕараадаламмыта. Аҕа дойдуга Улуу сэриитэ саҕа саҕаланыытыгар бойбуой наҕарааданы ылы олус сэдэх буолара – үһүлүчү эрэ түгэннэргэ бириллэрэ. Оннук кэмгэ үрдүк наҕараадаларга түһэриллиитэ чаччы хорсун-хоодуот, булгас өйдөөх, өстөөгү кытта охсуһууга туйгун холобурдарын көрдөрбүт хамандыыр буоларын кэрэһилиир.

Хорсун буйууну, Хатылы нэһилиэгин Ньургун уолун, олохтоохтор да, улуус да салалтата, дьон-сэргэтэ истинник саныыллар, кини олонор ааспыт кылгас, чаһылхай олоһун үйэтитилэр уонна салгы үйэтитэ тураллар. Хатылы орто оскуолатыгар 1965 сыллаахха үөрэх туйгуннарын паартата баар буолбута, Пионерскай дружина, Е.Д.Догордунов аатынан истипиэндийэ лауреаттарын ааттара олохтоммута. 2000 сыллаахха, Улуу Кыайы 55 сылыгар, Е.Д.Догордунов чугас аймаҕа, спорт, партия бэтэрээнэ, Чурапчы улуһун Бочуоттаах олохтооҕо Л.Д.Барашкова, ССРС култууратын туйгуна, Библиотечнай ситим бэтэрээнэ М.П.Иустинова, бэтэрээн учуутал М.Г.Пермякова «Хатылы Ньургун уола» диэн 79 страницалаах бастакы кинигэни хомуйан бэчээттэтэн таһаарыттар. Оттон Кыайы 70 сылыгар аналлаах пааматынньыкка барельеф туруоруллубута. 2016 сыллаахха Е.Д.Догордунов төрөөбүтэ 100 сылын көрсө, ССРС уонна СӨ култууратын туйгуна, култуура бэтэрээнэ, Чурапчы улуһун уонна Хатылы нэһилиэгин Бочуоттаах олохтооҕо М.П.Иустинова "Хатылы Ньургун уола" иккис кинигэтин хомуйан, ситэрэн-хоторон онорбута. 2016 сыллаахха СӨ Норуот хаһаайыстыбатын үтүөлээх үлэһитэ, Хатылы нэһилиэгин баһылыга У.Н.Атласова быһаччы салайытынан, биір дойдулаахпыт Е.Д.Догордунов сырдык аатын үйэтитэн, үрүн тунах

ыһыах ыһыллыбыта, Харбала Эбэ үрдүгэр Үйэтити томторугар пааматынньыга туруоруллубута.

Ити сайын, буйун ийэтэ Кэтириис баҕа санаатын толорон, Л.Д.Барашкова, М.П.Иустинова, У.Н.Атласова буйун төрөөбүт алааһыттан ытык буору сэриилэспит, сырдык тыһа быстыбыт Ленинград уобалаһын Синявина станция таһыгар көмүллэ сытар көмүс уңуоҕар анаан илдээн уурбуттара.

Хатылы ытык кырдыаҕаһа, Аҕа дойдуга Улуу сэриитин бэтэрээнэ, педагогическай үлэ бэтэрээнэ Н.С.Соловьев тэрийбит "Комсомол албан аата" мусуойга Е.Д.Догордунов суругун, приборун, полевой суумкатын, Мария Никитична Чичигинарова "Ийэбэр сурук", "Ырыа" диэн хоһооноро латынны алпаабытынан 1939 сыллаахха тахсыбыт уус-уран литература төрдүс кинигэтин, Николай Егорович Николаев "Советский охотник" диэн сурунаалларын 3 кинигэтин, Матрена Николаевна Адамова байыаннай оскуолаҕа үөрэммит хаартыскаларын туттаран, үтүкэн бэлэхтэри онорбуттара уонна Аҕа Дойду сэриитин бэтэрээнэ, Буйун-учуутал Петр Васильевич Парфенов уруһуйдаабыт Е.Догордунов байыаннай таһаары мэтириэтэ күн бүгүн история кэрэһитэ буолан, анал миэстэҕэ стеллажка хараллан тураллар.

2026 сыл, кулун тутар 16 күнүгэр биір дойдулаахпыт Е.Д.Догордунов төрөөбүтэ 110 сылын эрчийтинэн, нэһилиэкпитигэр араас хабааннаах дьаһаллар, Хатылы орто оскуолатын иһинэн араас тэрээһиннэр, Көһөрүлүү түмэлгигэр элбэх мусуой уруоктара ытытылыннылар, Чурапчы улуһугар А.А.Саввин аатынан история, этнография түмэлин дириэктэрэ А.А.Захаров көбүлээһининэн, снайпер, хамандыыр, биір дойдулаахпыт Е.Д.Догордунов быыстапка тэриллэн, И.Павлов аатынан Албан аат мусуойугар биір ый устата көрдөрүүгэ туруоруллубута. Быыстапканы олус элбэх киһи, улуус оскуолатын үөрэнээччилэрэ сэргээн тийээн көрбүттэрэ. СӨ Ыччат бэлиитикэтин министиэ, анал байыаннай дьайыы кытыылааҕа П.В.Шамаев Чурапчы улуһугар кэлэ сылдьан, буйун албан аатыгар сүгүрүйэн, анаан тийээн сылдыбыта.

Үтүмэн Үйэлэри унуордаан, хорсун-хоодуот буйууммут Дьөгүөр, Эн тыыннааххын!

Хомуйан бэчээккэ бэлэмнээтэ
Марфа Чичигинарова.

Прокуратура извещает

О пенсионном обеспечении отдельных категорий граждан

Постановлением Правительства Российской Федерации от 19.01.2026 № 11 уточнены порядок включения в страховой стаж периодов ухода за детьми до 1,5 лет, а также правила исчисления «сельского» стажа, дающего право на повышение фиксированной выплаты к страховой пенсии.

Согласно внесенным изменениям в Правила подсчета и подтверждения страхового стажа для установления страховых пенсий, утвержденные постановлением Правительства Российской Федерации от 02.10.2014 № 1015, в страховой стаж одному из родителей теперь засчитываются периоды ухода за каждым ребенком до 1,5 лет, без верхнего ограничения, предусмотренного ранее (не более 6 лет в общей сложности). В случае многоплодной беременности периоды ухода одного из родителей за каждым ребенком до 1,5 лет должны суммироваться с учетом их фактической продолжительности. Кроме того, внесены

уточнения в правила исчисления периодов работы в сельском хозяйстве, дающие право на надбавку к фиксированной выплате при назначении пенсий (исключено условие о том, что надбавка устанавливается только на период проживания в сельской местности, а также исключено ограничение «не более 6 лет» в части периодов ухода за детьми).

Данный документ распространяется на правоотношения, возникшие с 01.01.2026 года.

Установлена ответственность за отрицание факта геноцида советского народа в период Великой Отечественной войны и за осквернение мест захоронений жертв геноцида

В развитие принятого 21.04.2025 Федерального закона «Об увековечивании памяти жертв геноцида советского народа в период Великой Отечественной войны 1941-1945 годов» внесены изменения в ст. 243.4 и 354.1

УК РФ. Статья 243.4 УК РФ дополнена частью 3, устанавливающей ответственность за уничтожение, повреждение и осквернение в России и за ее пределами мест захоронений жертв геноцида советского народа, мемориальных сооружений и иных объектов, увековечивающих их память в целях причинения ущерба их историко-культурному значению. За такие противоправные действия грозит максимальное наказание до 5 лет лишения свободы. В части 1 и 3 ст. 354.1 УК РФ также введены положения об ответственности за отрицание факта геноцида советского народа или его одобрение, а также за осквернение памяти жертв геноцида с максимальной санкцией до 3 лет лишения свободы.

Принятые поправки направлены на защиту исторической памяти, преемственности поколений и противодействие искажению исторической правды. Дополнения вступили в силу с 20.04.2026.

А.В. Слепцов,
прокурор Чурапчинского района.

Оҕом барахсан сырдык мөссүөнүн умнуохпут суоҕа

Оҕом **Васильев Александр Дмитриевич** орто дойдун олохтоотун арааһыта бу дьыл, бэс ыйын 13 күнүгэр 40 хонуга туолар. Оҕом эмискэччи ыарахан ыарыыттан олохтон туораан суох буолбутун өйүм-санаам, сүрүбүм сатаан ылыммат...

Саша 1971 сыллаахха, атырдьах ыйын 16 күнүгэр Диринг бөһүөлүгэр биэс оҕолоох Дмитрий Егорович-II, Прасковья Александровна Васильевтар дьиз кэргэннэ иккис оҕонун күн сириин көрбүтэ.

Саша оҕо буолан оонньоон-көрүлээн, сүүрэн-көтөн, сөтүөлээн, мөҕөтөйдөөн ааспыт дойдута – төрөөбүт-үөскээбит Диринг, төрүт тэлгэхтэ буолар. Аҕата, Дмитрий Егорович "Эрилик-Эристиин" сопхуоска сааһын тухары тырахтарыһынан үлэлээбитэ. Сайын оҕолоруттан Саша аҕатын звенотугар сылдыбыта. Онно айылбалыын алтыһан тизиниһикэҕэ сыстыбыта.

Саша кыратыттан барыга көхтөөх, биир сиргэ олохтоотун мэнник-тэник оҕо этэ. Дьыс-саакка бэйэтин саастылаахтарын кытта тэнгэ сайдан, саас Маай бырааһынныктарын параатыгар сылдьан, Саҥа Дьылга маскарат буолан, кэһи ылан, үөрэн-көтөн кэлэрэ.

1978 сыллаахха Диринг аан бастаан оскуола боруогун атыллаабыта. Бастакы учуутала, кылааһын салайааччыта Усуяана Михайловна Романова этэ. Кизн-холку майгылаах, дириг уопуттаах учуутал кырачаан Сашаны ааҕарга, суруйарга үөрөппүтэ, үһүс кылааска октябренокка кирибитэ. Оҕом учууталын наһаа сөбүлүүрү, кини тылыттан тахсыбат этэ.

Алын сүһүөх кылааһы ситиһилээхтик бүтэрэн, бэһис кылааска Варвара Сергеевна Романова кылааһыгар түбэспитэ. Ити сылларга пионерга кирибитэ, оскуолаҕа ытыллар дьаһалларга көхтөөхтүк кыттар. Ордук математика, астрономия предметтарын сөбүлүүрү. Онтон доруобуйатынан II Дьөппөнгө оҕо санаторийыгар сытан, интэринээт-оскуолаҕа икки сыл үөрэммитэ уонна ахсыс кылааһы онно бүтэрбитэ. Диринг тохсус кылааска Дмитрий Николаевич Артемьев салайар кылааһыгар кэлэн үөрэммитэ.

Оччотоогу олох ирдэбиллэрин, оскуо-

ланы бүтэрээт, ыңгырынан, кылааһынан сиэттиспитинэн, Чурапчы оройуонун Мэлдьэхси учаастагар Диринг сопхуос ферматыгар үлэли тахсыбыттар. Саша тизиниһикэҕэ сыстаҕас буолан, онно тырахтарыһабыта.

1989 сыллаахха Сэбиэскэй армия кэжэтигэр сулуспалы, Хабаровскай куоракка 86740 №-дээх инженернай-войсковой байыаннай чааска стрелогунан 2 сыл устата сулуспалаабыта. Тимир суолунан Россия байыаннай чаастарыгар тизиниһикэни тизээн, тизэрдэн биэриигэ сылдыбыта. 1991 сыллаахха Саша сулуспалаабыт чааһыттан биһиэхэ хамандыыра, подполковник Брынцевтан уонна политической чаас хапытаана Шевцовтан "Ийэ дойдуга бэриниилээх саллаат оҕону ииппикит иһин" диэн Махтал сурук кэлбитэ.

1992 сыллаахха армияттан кэлээт, Мэлдьэхси учаастагар тырахтарыһынан үлэлээбитэ. Онно Чакыртан төрүттээх олохун аргыһын, учуутал кыһы Марина Николаевна Ефремованы көрсөн, ыал буолбуттар.

1997-1998 сылларга Хадаар орто оскуолатыгар саниэтиһинигинэн үлэли кирибитэ. Эргэ оскуола ититэр ситимин саҥаттан көннөрөн онгон, эбийиэктэр сылдьан, оскуола дириэктэрэ Петр Васильевич Божедонов, оскуола салалтата улаханньык махтаммыттар.

Онтон оҕолонон, сүөһү-ас ииттээри, Мэлдьэхсигэ көһөн, араас үлэлэргэ үлэлээбитэ. Тизиниһикэ, дизель алдьаннабына, тутта Сашаны ыңгыран онготороллор. «Маарыкчаан» ПО маҕаһыныгар үлэлиир кэмнэригэр соцкуоталаһыга кыайылаах буолан, «Лучший продавец» ааты ылбыта – Бочуотунай грамотанан, сыаналаах бэлэбинэн наҕараадаланан, үөрбүтэ-көппүтэ.

2004 сыллаахха Диринг көһөн кэлэн, Саша агрооскуолаҕа тырахтарыһынан үлэҕэ кирибитэ. Ити кэмнэ агрооскуола "Ырыынак кэминээҕи тыа сириин үлэтигэр-хамнаһыгар кытты уонна агроүөрэх ытылларын сабыдыалларынан оҕо идэни талытын төрүөттэрэ" диэн өрөспүүбүлүкэҕэ экспериментальной былаһаакканан буолбута. Онно сылы эргиччи үлэлиир сылаас оранжерея наада буолбута. Онуоха Саша

күһүнгүттэн ылсан, салайан, ититиитин бүтүннүү тардан, Саҥа дьыл саҕана, үлэҕэ киллэрбитэ. Бу тутуу күн бүгүнгэ диэри үлэли турар.

Саша биир тарбахха баттанар уопуттаах сыбаарсык этэ. ОДьКХ эбийиэктэригэр улахан саахал табыстабына, үгүстүк кинини ыңгыран онготороллор. Кини бу идэни умсугуйан туран, мунутуурдук баһылаабыта. Ону таһынан араас тизиниһикэлэри быһан-отон, бэйэтэ айан онгороро. Ол курдук, ханна да суох араас быһылаах вездеход матасыыкылар, массыыналары онгон сүүрдэрэ, дьону сөхтөрөрө. Айылбаттан дьобурдаах, мындыр буолан, эргэ суулар массыына мотуорун туһанан, тонг эти эрбиир станок онгон үлэлэппитэ. Дьонго алдьаммыт тизиниһикэлэрин онгон, өрөмүөннээн биэрэрэ. Улуус иһигэр элбэх эбийиэктэргэ, чааһынай дьизэлэргэ ититэр систиэмэлэрин тардан, дьон махталын үгүстүк ылар. Хайа да үлэ буоллун, барытыгар олус кыһамнылаахтык, ис сүрээбиттэн ылсан үлэлиир үтүө хаачыстыбалааҕа.

Саша элэккэй, кэпсэтиннээн майгылаах, сатабыллаах буолан элбэх атастаабыт доҕордооҕо. Араас тэрээһиннэри тэрийэрэ – ол иһигэр куйууру, мунханы уонна да атын күрэхтэһиилэри тэрийэн, бэйэтин тула дьону түмэр дьобурдааҕа.

Биһиги аймах дьиз кэргэнинэн муһунахпытына, эти-аһы эмиз кини былаан-ныра, байым астаах-үөллээх остуолу тэрийэрэ. Бары күлэн-үөрэн, сэлэргэһэн, хаартыскаҕа түһэн, дуоһуа сынньанан тарбаһарбыт. Сайынын ыһаахха аймахтар түмсүүлэригэр шашлык буһаран күндүлүүрү, буспут эт сиэн, кымыс иһэн ааһарбыт. Төһө да ыарыдар, эрдэттэн бэлэмнээн, куска үлүһүйэн сылдыра: Бултаабыт кустарыттан, хас биирдии киһиэхэ тиийэргына ыал ахсын түнэтэрэ.

«Байанайдаах булчут» диэн бөлөххө билсэн, бу эргин бастакынан икки подсадной көбөнү ылан иитэн туһаммыта, дьону көбүлээбитэ. 2016 сыллаахха саас эрдэ Чурапчы улуһун Диринг – Одьулуун сүүмэрдэммит хамаандатыгар кириэн, өрөспүүбүлүкэтээҕи "Куйуур күрээбэр" иккис миэстэни ылан грамотанан, мэ-

тээлинэн наҕараадаламмыта, үөрүү-көтүү бөҕө буолбуттар. Быыллыа алаас балыгын астынара, уопсай нэһилиэк мунхаларын тэрийэрэ. Барытын эрдэттэн былаан-ныра, күүстээхтик бэлэмнэнэрэ. Кэлин Быыллыаҕа олус үчүгэй үүтээн туттан, сылгы базатын тэриммитэ. Бэйэтин чааһынай сылгыларын таһынан аймахтарыта баарыстарын сылгыларын түмүтэ. Сылгыларын наһаа сөбүлүүрү, олус астынан көрөрө. Саша сылгыланан баран атын нэһилиэккэр сылгыһыттарын кытта билсэрэ, доҕордоһорго. Кинилэртэн элбэхтик сүбэлэтэрэ, тус уопутун эмиз атастаһар.

Саша киһи быһыытынан судургу, олус үөрүннээн, дьон кыһалбатын кыһалҕа онгостор, дьонго куруук көмөлөһөр, түргэнник биир тылы булар, өйдөһөр үтүө майгылааҕа. Ханна да сырыттар, төһө да ыарыдар, аймахтарын оҕолорун үтүө эрэ үөрэтэрэ, үчүгэй дьон буола улааталарыгар кыһанара. Кэргэнинэн Марианалыын 34 сыл ыал буолан дьоллоохтук олордурар. Кэргэнин наһаа харыстыыра, истинник сыһаннаһара. Аҕатын ситэ олоботоох олохун соботоох мааны кыһа Дарина Александровна салгыаҕа диэн эрэнэбит.

Биһиэхэ бу ыарахан күммүтүгэр күүскө, тирэх буолбут оҕом доҕотторугар, аймахтарытыгар, убайдарыгар, саҥастарыгар барба махталбытын тизэрдэбит. До-руобай буолун, дьоллоох буолун!

Күндү, оҕом, аҕам, кэргэним, бырааппыт, убайбыт Александр Дмитриевич сырдык мөссүөнүн, истинг мичээрин хаһан да умнуохпут суоҕа. Биһиги өйбүтүгэр, сүрэхпитигэр өрүү тыыннаах буолуоҕа.

Ийэтэ, кэргэнэ, оҕото, убайа, быраата, балта.

БИЛЛЭРИИ / ОБЪЯВЛЕНИЕ

► Чурапчы нэһилиэгин олохтооҕо Данил Германович Ермолаев аатыгар бэриллбит Чурапчы орто оскуолатын 2021 сыллаахха бүтэрбитин туоһулуур аттестат уонна 2022 с. Дьокуускайга инбэлииттэр үөрэнэр анал куурустарын бүтэрбитин туоһулуур сибидиэтэлистибэ сүппүтүнэн, дьинэ суобунан аабыллар.

КУТУРҔАҢ

Дьүөгэбит, оҕо, эдэр сааспыт доҕоро
ДЬЯЧКОВСКАЯ Ольга Николаевна
уһун ыарахан ыарыыттан олохтон туораабытынан, бииргэ төрөөбүттэригэр, аймах-билэ дьонугар дириг кутур-баммытын тизэрдэбит.

Оҕо сааһын дьүөгэлэрэ **Аня Григорьева, Тая Алексеева, Оля Попова, Аня Кузьмина, Наташа Собакина.**

Сылан нэһилиэгин Бэрэ учаастагын олохтооҕо, ытыктыыр тапталлаах убайбыт

ЧЕПалов Николай Петрович

бу дьыл, ыам ыйын 18 күнүгэр соһумардык олохтон туораабытынан, чугас аймахтарыгар, табаарыстарыгар, бары билэр дьонугар дириг кутурбаммытын тизэрдэбит.

Дьокуускайтан Чепаловтар.

Инфографика

ПРАВИЛА ПОЖАРНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ В ЛЕСАХ

НЕ РАЗВОДИТЕ КОСТРЫ:

- в хвойных молодняках
- на участках поврежденного леса
- на торфяниках
- в местах с подсохшей травой
- под кронами деревьев

РАЗВЕДЕНИЕ КОСТРОВ

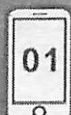
разрешается только на специально обустроенных площадках

не бросайте горящие спички, окурки

не оставляйте промасленные и горючие материалы

не оставляйте после себя мусор

не паркуйтесь вне отведенных мест

Пожар проще предупредить, чем потушить

покидая лес, костер необходимо засыпать землей или залить водой для полного прекращения тления

© ИНФОГРАФИКА ИНТЕРНИИТ СИТИМИТТЭН ЫЛЫЛЫННА. [HTTPS://SUZUNGAZETA.RU/BEREGITE-LES-OT-POZHARA/](https://SUZUNGAZETA.RU/BEREGITE-LES-OT-POZHARA/)

"САҢА ОЛОХ"
хаһыат

Кылааһынай
эрэдэктэр
ГОРОХОВА
Людмила
Владимировна

Тэрийэччиһэр: СӨ Бырабытталыстыбата, Саха Өрөспүүбүлүкэтин "Сахабэчээт" Суудаарыстыбаннай автономнай тэрилтэтэ.

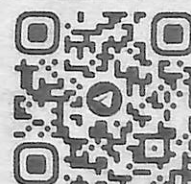
Таһаарааччы: СӨ "Сахабэчээт" ГАУ
Таһаарааччы аадырыһа: 677000, Дьокуускай к., Орджоникидзе уул. 31, 124 каб. төл./факс: (411-2) 34-39-17 e-mail: sakhabechat@mail.ru. Российскай Федерация Роскомнадзор СӨ салалтатыгар 2020 с. бэс ыйын 3 күнүгэр регистрацияламмыт нүмэрэ — ПИ №ТУ14-00559.

Эрдээксийэ аадырыһа: 678670, Чурапчы сэл., П.Пинигин аат. уул., 26 а. Төлөпүөннэригэр: эрдээктэр — 41-332, отделлар — 41-265. E-mail: sanaoloh@mail.ru, сайт: sanaoloh.ru, telegram: @sanaoloh

Ааптар суругар этилэр санаа редакция позициятыгар мэлдьи сөп түбөһөр буолбаҕа. Сурука ыйыллар чаччылар кырдыктаахтарыгар эппитиниһи ааптар тус бэйэтэ сүтэр.

Индекс: ПИ964. Бэчээккэ сакаас № 19 (12049). Кээмэйэ 2 бл. Ахсаана 770. Хаһыат сыаната 26 солк. Хаһыат нэдиэлэҕэ биридэ: бээтинсэҕэ тахсар.

Хаһыат 21.05.2026 с. бэчээккэ бэрилиннэ, 22.05.2026 с. табыста. "Сахабэчээт" Суудаарыстыбаннай автономнай тэрилтэттин "Саҥа олох" хаһыат эрдээксийэтигэр бэчээттэннэ.

@SANAOLOH